

Historická cesta k výuce cytodiagnostiky ve Slovenské a České republice

Marcela Drgonová, Gabriela Maszticsová, Jitka Kobilková¹, Otakar Nyklíček¹, Jan Hořejší¹

Historical road in the education of cytodiagnosics in the Slovak and Czech Republic

Souhrn

První bilaterální slovenské a české cytologické sympozium, které se konalo v Bratislavě za mezinárodní účasti dne 6.–7.3.1997, je 50letým výročím včasného odhalování rakoviny cervixu, ale aj výchovy nových cytologů.

V 19. století patolog D. Lambl objevil rakovinové buňky při vyšetřování moče, ale cytologie ako diagnostické metody bylo prvně gynekologmi použito až 1947–1950 (V. Čunderlík, J. Herold, F. Luksch, A. Magát, O. Nyklíček, J. Pazourek, J. Siracký, J. Židovský, J. Kobilková).

V r. 1957 byla cytologie použita při diagnostice chorob štítné žlázy (F. Luksch, V. Šmejkal, Z. Lojda). Na začátku 60. let byla publikována práce o využití cytologie v pneumologii. Slovenský vedec J. Siracký participoval na monografii WHO věnované cytologii reprodukčních orgánů.

Předložená práce přibližuje system výchovy cytologů v obou republikách, který by nebyl možný bez pomoci I.A.C. a osobně profesora G.L. Wieda (tab. 7).

Klíčová slova: cytodiagnostika, výchova, gynekologie.

Summary

The bilateral Slovak and Czech "Symposium on Cytology" held in Bratislava 1997 evaluated the 50 years results not only of the early discovery of the cervix cancer but also the education of new cytologists.

In the 19th century the pathologist D. Lambl discovered the cancer cells in the urine in the autopsy, but the cytology as a diagnostic method was used in 1947–1950 by gynaecologists (V. Čunderlík, J. Herold, F. Luksch, A. Magát, O. Nyklíček, J. Pazourek, J. Siracký, J. Židovský, J. Kobilková).

In 1957 cytology was used in the disease of thyroidal gland (F. Luksch, V. Šmejkal, Z. Lojda). In the early sixties the cytology of the pulmonal disease was published. The Slovak scientist J. Siracký contributed to the WHO monograph concerning the cytology of the reproductive organs.

The article surveys the system of education of cytologists in both republics, which would not be possible without the help of I.A.C., especially of Professor G.L. Wied (Tab. 7).

Key words: cytodiagnostic, education, gynaecology.

Prakt. Gynec., 4, 1997, č. 4.

První bilaterální slovenské a české cytologické sympozium, které se konalo v Bratislavě za mezinárodní účasti dne 6.–7.3.1997, se zapíše do historie jako hodnotící dosavadní výsledky a ukazující cestu vpřed, je 50letým výročím od doby, kdy v oboru gynekologie a porodnictví začala cytodiagnostika sloužit klinické praxi (včasnému odhalování rakoviny cervixu, k posouzení hormonální situace u ženy těhotné i netěhotné). Cesta

k diagnostickému uplatnění nebyla jednoduchá. Měla své odpůrce zejména v osobách ortodoxních patologů do doby, než i oni začali uznávat nesporné přednosti v prevenci zhoubného bujení. Chtěli bychom připomenout jen některé důležité milníky, o které se cytodiagnostika až do své dnešní podoby opírala.

Na historické cestě bychom rádi upozornili na práci nadšených slovenských a českých cytologů, bez kterých by pokrok ve studiu buňky a uplatnění výsledků v praxi nebyl možný. Na obětavou organizačskou a učitelskou práci, která zařadila českou a slovenskou cytodiagnostiku mezi průkopníky ve světovém měřítku. Vývoj cytodiagnostiky u nás můžeme rozdělit na dvě období:

Národní onkologický ústav v Bratislavě, ¹II. gynekologická a porodnická klinika I. lékařské fakulty UK v Praze

Adresa: Prim. MUDr. M. Drgonová, NOÚ, Klenová 1, 833 10 Bratislava, Slovenská republika.

Tabulka 1. První studie nádorových a cyklických změn buněk v ČR.

1846 – Vilém Dušan Lambl (1824-1895): buňky rakoviny močového měchýře zjištěné v moči... “mohly by sloužit k diagnostice”...
1936 – Jiří Trapl: ... estrus u ženy lze pozorovat v poševních buňkách...
1949 – J. Viklický a R. Viklická: Technika selektivní povrchní biopsie a stěry u rakoviny cervixu.

Tabulka 2. Organizace postgraduální výuky cytodiagnostiky.

A. 1947-1955 Cytodiagnostické stanice – Lékařská fakulta UPJŠ Košice (Gynekologická klinika – T. Schwarz, V. Čunderlík) – Lékařská fakulta UK Praha (I. gynekologická a porodnická klinika – K. Klaus, J. Herold, II. gynekologická a porodnická klinika – J. Lukáš, F. Luksch) – Lékařská fakulta UK Bratislava (I. gynekologická a porodnická klinika – S. Štefánik, A. Magát) – Lékařská fakulta UK Hradec Králové (J. Maršálek, O. Nyklíček) – Gynekologické centrum Praha 16, Smíchov (J. Herold) – Cytologická stanice I. gynekologické kliniky v Praze měla za rok 1952 2300 pacientek.
B. 1955 Celostátní školení o prekancerózách – ÚDL Slovensko (1 měsíční – 2 stážisté; za 5 let 68 cytologů – 1/3 z Čech; školitel A. Magát, J. Pazourek; organizace – Společnost gynekologická a porodnická a jiné klinické obory – pneumologie, endokrinologie – V. Šmejkal)
C. 1962-1990 Pravidlné kursy na katedře gynekologie a porodnictví. Zkoušky z cytodiagnostiky při atestaci II. pro lékaře. Škola pro cytologické laboranty (Brno) – M. Sonek

I. První období (tab. 1) zahrnuje 19. století, kdy jako i jinde ve světě popsali někteří badatelé nálezy nádorových buněk v pitevním materiálu nebo v lidské tkáni. U nás V.D. Lambl (1846) našel nádorové buňky při vyšetření moči. Z patologie v Praze odešel 27letý Lambl jako profesor terapie do Varšavy a po té do Charkova. Byl jedním z těch slovanských vlastenců, kteří se scházeli u B. Němcové.

Tabulka 3. Publikace prvních cytologických prací z klinické praxe

1948 – F. Luksch (gynekolog): Cytologie vaginálních stěrů (Ústí nad Labem)
1950 – O. Nyklíček (gynekolog): Hodnocení funkčních cytogramů (Čas. lék. čes.), Poševní nátěry ve fyziologii (Prakt. lékař)
1951 – V. Čunderlík (gynekolog): Dyskarioza v buňkách karcinomu cervixu (Bratisl. lek. Listy)
1951 – J. Herold (gynekolog): Cytodiagnostika karcinomu cervixu (Čas. lék. čes.)
1951 – A. Magát (gynekolog, patolog): Prekancerózy (Slov. lek.)

II. Druhé období cytodiagnostiky je po druhé světové válce, když byla cytologie zavedena jako klinická vyšetřovací metoda (V. Čunderlík, O. Nyklíček, F. Luksch, J. Herold, J. Siracký, A. Magát) (tab. 2). K širokému využití cytologické metody bylo třeba vychovat další cytology a cytologické laboranty. Tohoto úkolu se ujala gynekologická a porodnická společnost (školili MUDr. A. Magát, DrSc., prof. J. Pazourek, DrSc., MUDr. M. Sonek, CSc.) a škola pro cytologické laboranty v Brně (tab. 3). Nebyla to jen gynekologická společnost, která organizovala gynekologické stanice. V Olomouci začíná pěstovat cytodiagnostiku v pneumologii MUDr. C. Šimeček. Po založení Endokrinologického ústavu v Praze 1.1.1957 přechází do něj 1.2.1957 F. Luksch a 1.10.1957 internista V. Šmejkal. Zakládají cytopatologické centrum, ve kterém spolupracuje s nimi prof. Z. Lojda, DrSc., a obohacuje cytologii štítné žlázy o histochemické metody.

Na Slovensku se rozvíjí zásluhou Fukalovou metoda aspirační cytologie a zlepšuje se technika, kterou převzali mnozí cytologové v Evropě. Gynekologická cytodiagnostika byla od r. 1962 do r. 1990 nedílnou součástí atestací II. stupně z gynekologie a porodnictví (tab. 3). K přípravě na atestaci bylo nutné vypracovat systém postgraduální výchovy. Přejít od jednotlivých školících akcí k systému výuky (tab. 4) a k napsání učebních pomůcek. Cytologická vyšetřovací metoda byla v oboru gynekologie a porodnictví součástí učebnic pro studenty medicíny. Učebnice sloužily zároveň všem mladým lékařům, kteří se připravovali k atestaci I. a II. stupně z oboru (tab. 5). K speciální průpravě cytologů v onkologické a funkční cytodiagnostice (hormonální i těhotenské) vyšly monografie. Lukschův “Úvod do poševní cytologie” z r. 1953 byl první cytologickou monografií ve střední Evropě. Veliké uznání v průkopnické práci v cytodiagnostice se dostalo slovenskému cytologovi MUDr. Jánovi Sirackému, DrSc., který se stal spolupracovníkem Světové zdravotnické organizace (WHO) a spolupracovníkem na monografii, vydané touto organizací: *Cytologie ženského genitálního traktu* (tab. 6). Česká a slovenská cytodiagnostika měla záhy vazbu na cyto-

Tabulka 4. Výuka cytologie jako oboru – učebnice

1953 – J. Trapl: Učebnice ženského lékařství F. Luksch: O poševní cytodiagnostice v gynekologii (+ obrazy)
1958 – J. Trapl, M. Vojta: Ženské lékařství
1959 – J. Lukáš, K. Klaus: Gynekologie, učebnice pro lékařské fakulty J. Herold, J. Kobilková: Kapitola cytologie s obrazy
1961 – K. Klaus: Porodnictví J. Kobilková: Cytologie (+ obrazy)

Tabulka 5. Výuka cytologie jako oboru – monografie

1953 – F. Luksch: Úvod do poševní cytologie
1954 – J. Herold, F. Luksch: Cytodiagnostika rakoviny rodidel
1960 – O. Nyklíček: Poševní cytologie těhotenství, porodu a šestinedělí
1962 – C. Šimeček: Cytologické vyšetření v pneumologii
1964 – J. Židovský: Poševní cytodiagnostika v těhotenství
1970 – O. Nyklíček: Gynekologická hormonální cytodiagnostika
1973 – J. Siracký: Cytology of the Female Genital Tract (WHO spolupráce)
1984 – J. Židovský: Poševní cytodiagnostika v patofyziologii těhotenství J. Kobilková, J. Siracký: Cytodiagnostika v gynekologii
1990 – J. Kobilková, J. Siracký a spol.: Cytodiagnostika v gynekologii (II. přepracované vydání)

logické mezinárodní dění. Ta by nebyla myslitelná bez organizační práce českých a slovenských cytologů a bez účinné podpory prof. dr. G.L. Wieda, F.I.A.C. Za průkopnické činy a položení pevných základů pro rozkvět cytodiagnostiky vděčíme J. Heroldovi, F. Lukschovi, O. Nyklíčkově, V. Čunderlíkovi, A. Magátovi, J. Sirackému, J. Pazourkovi a všem těm, kteří dovedli cytologii k jejímu širokému užítí (tab. 7). cytologická komise přes cytologickou sekci založenou O. Nyk-

Tabulka 6. Výuka cytologie jako oboru – učební texty

1982 – J. Sloboda, K. Kundráčková: Základy cytodiagnostiky
1990 – O. Nyklíček, J. Sloboda: Cytodiagnostika pro SZP
1991 – J. Sloboda, G. Maszticsová, M. Drgonová: Klinická cytológia

Tabulka 7. Mezinárodní spolupráce ve výuce cytodiagnostiky

1959 – Založení cytologické komise v Gynekologické a porodnické společnosti (F. Luksch, J. Herold, O. Nyklíček, J. Siracký)
1962 – Připojení gynekologické cytologické sekce k mezinárodní cytologické akademii (I.A.C.)
1963 – I. vědecké sympozium ÚPMD-Podolí (O. Nyklíček, J. Židovský, J. Kobilková, A. Králová, J. Siracký)
1970 – Založení Federace evropských cytologických společností E.F.C.S., Praha, Obecní dům (J. Židovský, A. Magát, J. Kobilková, A. Králová, J. Siracký)
1984 – Kooptace zástupců cytologů jiných klinických oborů a patologů
1990 – Založení Společnosti klinické cytologie pro všechny aktivní cytology laboranty i lékaře (do rozdělení ČSFR federální)

líčkem k Společnosti klinické cytologie v dnešní podobě, napsala svou padesátiletou historii. Nové kapitoly píší po rozdělení ČSFR samostatná Slovenská sekcia klinickej cytologie a Česká společnost pro klinickou cytologii. V novém uspořádání se tvoří nové podmínky pro ještě větší užitek cytologie pro pacienty všech klinických oborů.

Literatura

Literatura u autorů.

Do redakcie došlo 20.9.1997.